

Hvirring Sogns Lokalhistoriske Forening

Nyhedsbrev nr. 21

Februar 2024

Om livet på Honum Fattiggård

Luftfoto af Honum Fattiggård 1952. Gården ligger på Honumvej 30, 8762 Flemming. Matr.nr.10 a, Honum by Hvirring Sogn.

Til gården hørte der 30 tdr. land.

Hvordan har det været at være fattiglem på Honum Fattiggård?

Det spørgsmål har Hvirring Sogns Lokalhistoriske Forening i årets nyhedsbrev forsøgt at svare på ved at gennemgå arkiver og tale med lokale personer med forbindelse til fattiggården.

Af Sonja Madsen

Langt tid inden fattiggården i Honum blev etableret var der selvsagt fattige til. Og det blev tilmed pålagt "de rige" nødtørftigt at sørge for de fattige.

I en gammel bog: "*Rask Godsdes fattiges Protocol Anno 1766*", fortælles om fattige i sognene, Hvirring og Hornborg.

Der fortælles det, hvordan herremanden på Rask fordelte i alt 20 rigsdaler om året til de fattige i Hvirring og Hornborg Sogn.

"Fattig... om person...: som kun har (penge til) det (aller) nødvendigeste; som intet ejer ud over det (aller) nødtørftigste og derfor næppe kan leve uden fremmed hjælp..."

(Ordbog over det danske sprog)

De første fattig-love

Også forfatteren Sigurd Elkjær fra Honum, fortæller om fattigvæsenet i Hvirring-Hornborg Kommune, inden fattiggården blev etableret.

Han skriver:

- Omkring år 1800 er vel den rigeste i vort lands historie med hensyn til betydelige love eller forordninger.

Den 15.juni 1802 udkom en forordning, der i sig gemte spiren til det kommunestyre, vi nu kender.

1803 kom en forordning, som var startet på Sjælland og som kom til at gælde for landets øvrige provinser. Der skulle dannes en kommission for hvert pastorat eller fattigdistrikt, vor tids kommune.

Sognekommissionen skulle påligne distriktets beboere en afgift, som var tilstrækkelig til at underholde de fattige, der ikke kunne ernære sig selv, endvidere indkræve afgiften og fordele den efter bedste skøn.

Før var det en frivillig sag for beboerne, hvor meget de ville yde om året, og mange steder havde præsten, som arbejdet hvilede på, måske heller ikke vist sig særlig ivrig for sagen.

Godt præstearbejde (Sigurd Elkjær)

-I en gammel forhandlingsprotokol i Hvirring-Hornborg sogneråds arkiv fortælles om fattigvæsenets historie i denne kommune i årene 1766-1815 og det giver derigennem et samfundsbillede af ikke ringe interesse.

Den viser endvidere, hvordan tiltalende præster

dygtigt og nidkært har røgtet en af de mange bi-bestillinger regeringen har bebyrdet dem med og hvordan deres arbejde i tidens løb indirekte har opdraget bønderne til selv at kunne lede fattigvæsenet. I yderste nødstilfælde skulle et fattiglem gå på omgang.

Fattiggård

En fattiggård var en forsørgelses- og arbejdsanstalt, hvor fattige mod en arbejdsydelse kunne få mad og bolig. De blev oprettet i mange danske sogne fra midten af 1800-tallet og eksisterede indtil 1933, hvor Socialreformen indførte arbejdsløshedsforsikring.

Fattiggårdens forgængere

Alle sogne havde siden reformationen i 1536 haft ansvar for at forsørge sine egne fattige. Fattige, gamle og syge mennesker, der ikke var i stand til at arbejde, modtog forsørgelse fra sognenes fattiggasser, i hospitaler og fattighuse. Fattigvæsenet beskæftigede sig i stigende grad også med arbejdshjælp (for dem der gerne ville, men ikke kunne finde arbejde) og arbejdstvang (for dem der, ifølge staten, modsatte sig at finde et ordentligt arbejde).

Borgerskab og fattigdom

I 1800-tallet blev borgerrettigheder og fattighjælp knyttet sammen. De fattige, som ikke kunne betale deres fattighjælp tilbage og blev indlagt på fattiggården, mistede retten til at stemme, eje ejendom, være værge for sine børn og gifte sig. Det blev normalt i 1800-tallet at skelne mellem de "værdigt fattige", dvs. dem, der var uforskyldt i deres fattigdom, og de "uværdigt fattige", som var dem, der var selvforskyldt i deres fattigdom.

Kilde: Denstoredanske.lex.dk

De boede på fattiggården i Honum

Hvirring-Hornborg Kommune købte Honum Fattiggård i 1875.

Fra en dagbog fra Honum Fattiggård 1869 -1934, kan arkivet dog se, at der har været en form for fattiggård på stedet inden da, da dagbogen begynder i 1869

Når folk blev indskrevet på fattiggården, blev alt, hvad de ejede og havde, registreret.

Når man kom på fattiggården mistede man sine ejendele ud over "gangklæder" - altså ens tøj. Man mistede sine borgerlige rettigheder og var i fattiggårds-bestyrerens vold.

Det var ikke kun **fattige og syge**, men også **psykisk ustabile og unge gravide piger**, som boede på fattiggården

Beboerne på fattiggården skulle hjælpe det, de kunne på gården. En dreng med et handicap kom dog i skomagerlære i Rask Mølle, men blev boende på fattiggården.

Fattigkassen

Udover Fattiggården bestyrede kommunen også en fattigkasse, der fordelte midler til fattiglemmer, som boede i eget hjem.

Pastor Kr. D. Konradsen var i de første mange år formand for udvalget for fattigkassen. Med er også Kresten Skovgaard fra Kalhave og Hans Madsen fra Boring.

Der kunne komme penge i fattigkassen eksempelvis i form af bøder for ulovligheder blandt egnens beboere og afgift

for tinglyste handler.

Man var også på vagt, så ingen udensogns skulle trænge sig ind og med tiden blive distriktet til byrde.

Honum Fattiggård, 1947: Fattiglemmerne boede i den gule tilbygning med de fire skorstene, mens bestyrerparret boede i de stråtækte hvide stuehus.

Oplysninger fra tingbogen

Hvirring-Hornborg Kommune købte fattiggården i Honum af Hans Peter Nielsen den 17.9.1875 og solgte den 6.12.1952 til Jens Osker Pedersen.

Her en liste over de **fattiggårdsbestyrere på Honum Fattiggård**, som vi har kunnet finde blandt andet i folketællinger og kirkebøger.

- **1877:** Fattiggårdsbestyrer Anton Andreasen og Mette Marie Rasmussen
- **1880:** Fattiggårdsbestyrer Anders Jensen og hustru Margrethe Jensen og deres 4 børn. Lærerinde, Maria Svane, boende på fattiggården.

Der var 17 beboere på fattiggården og heraf 2 børn.

- **1885:** Fattiggårdsbestyrer Anders Jensen og Ane Margrethe Jeppesen.
- **1890:** Fattiggårdsbestyrer Mikkell Karl Olesen og Jørgine Pedersen, 1 barn, 1 karl, 1 pige.

40 personer under fattigforsørgelse, heraf 16 børn.

Alder fra 0 - 78 år.

Mikkell Olesen var en pålidelig mand og blev i 1892 stationsforvalter i Flemming, lønnen var 900 kr. årligt. En høj løn i forhold til lønningerne på det tidspunkt.

- **1895:** Fattiggårdsbestyrer Rasmus Jacobsen og Inge Marie Sørensen.

- **1898:** Fattiggårdsbestyrer Jens Pedersen, og hustru Fritze Pedersen med 2 børn og 2 tjenestefolk.
18 fattiglemmer og 1 barn, alder 10 - 90.
- **1902:** Fattiggårdsbestyrer Kristian Skovsen
- **1904:** Fattiggårdsbestyrer Søren Therkelsen Sommer og hustru Rasmine Martine Rasmussen med 1 barn og 2 tjenestefolk. Senere blev de gårdejere i Honum.
14 fattiglemmer, heraf 3 børn, alder 0 -86 år.
- **1911:** Fattiggårdsbestyrer Peter Sørensen og hustru Annette Sørensen med 2 børn og 1 karl og 1 pige.
9 fattiglemmer og 3 på alderdomsunderstøttelse, alder 15 - 81 år.
- **1921:** Fattiggårdsbestyrer Kresten Jensen og hustru Sigrid Jensen med 1 barn og 2 tjenestefolk, 1 pensionær og 4 fattigmedlemmer.

Det var Eline Haugstrup`s forældre. Eline bor i dag i Uldum. Hun er født i 1929.

Eline fortæller, at hendes forældre Sigrid og Kresten Jensen blev gift 5. april 1918 og var bestyrere på fattiggården. Eline fortæller også, at hendes far passede gården og jorden og hendes mor passede huset og beboerne. Hendes far mente, at det var bedre at begynde på en fattiggård end at slutte på en fattiggård.

- **1923:** Fattiggårdsbestyrer Magnus Jensen og hustru Marie Jensen med 2 børn og 2 tjenestefolk. 3 fattiglemmer.

- **1939:** Fattiggårdsbestyrer Svend Aage Hansen og hustru Anna Marie Hansen og 1 barn, 1 karl og 1 pige.
1 fattiglem.
- **1946:** Fattiggårdsbestyrer Søren Møller og Margrethe Laursen.
- **1950:** De sidste fattiggårdsbestyrere i Honum Fattiggård blev Holger Rosendal Christoffersen og Nanna Petersen.

Bestyrer-par, tjenestefolk og fattiglemmer på Fattiggården i Honum 1910. Bestyrer Peter Sørensen og hans kone Anette Sørensen i det hvide tøj i bagerste række. Dernæst tjenestepigen Jørgine Andersen og Marie Jensen samt Marie Jepsen.

Forreste række knælende fra venstre Søren Andersen, Evald Sørensen (bestyrerens søn), Margrete Andersen, Laust Fikken og Karen Stak. I midten er der Wolf med skægget og til venstre for ham Inger Marie. Til venstre med hatten i hånden Mikkell Underup.

Børn og ugifte piger

I kirkebøgerne kan man se, at fattiggårdsbestyrerne ofte står faddere til børnene, som er født på fattiggården. Familien vil ikke kendes ved børnene og fædrene er forsvundet, blandt andet til Amerika.

Ifølge kirkebogen er den sidst fødte på fattiggården i 1908 af fattiglemmer.

Efter den tid er der en jordemoder i Hvirring, som tager sig af ugifte piger og sørger for enten at finde faderen eller bortadoptere børnene, hvis moderen ikke kunne tage sig af dem.

Det var bedre at være ung gravid pige ved jordemoderen, end på fattiggården.

Fra en skoleprotokol for Honum Skole, kan man se flere af børnene boede på Honum Fattiggård.

En fortælling om livet på fattiggården

Nedfældet af Brædstruppegnens Hjemstavnsforening.

- November 1919 fik Magnus Jensen plads som karl på fattiggården i Honum og tjente der i 2 år.

På det tidspunkt var der en del fattiglemmer på gården - et par gamle koner og tre yngre kvinder. De var ikke helt normale. De skulle jo hjælpe til med arbejdet, men de var nu ikke altid lige nemme at have med at gøre. Bestyreren kunne ikke altid få dem til at arbejde.

En skulle køre hestene, når vi skulle tærske, en anden træk-

ke rensemaskinen osv..

- Jeg kunne som regel få dem i sving, det var ligesom, jeg bedre forstod at snakke med dem, fortæller Magnus Jensen.

...

Magnus Jensen og Marie Jensen blev gift, den 9.maj 1923 og blev bestyrere på Honum Fattiggård. Der hørte 30 tdr. land til gården og de havde en karl og en pige til hjælp. Af besætning var der 3 heste og 14 malkekøer foruden ungkre- aturer og grise.

Det blev spændende år, fortæller Magnus, men ikke altid lige behagelige, for der boede 5 kvinder, som ikke altid var lige nemme at få til at hjælpe til.

Efter et års tid var der 24 mennesker på gården. Der kom den ene familie efter den anden, som ikke kunne klare sig selv. De blev sendt fra forskellige kommuner.

...

Magnus husker, at der kom en familie fra Kolding med 7 børn og en syg mor. Børnene var fra 1 ½ år og op til 14 år og hende på 14 år var gravid.

Om aftenen stak manden af fra hele redeligheden. Børnene var underernærede og kunne næsten ikke gå på deres ben, fordi de havde frost i tæerne. De var fulde af utøj og havde ikke ordentlig tøj. De blev vasket og hjulpet på alle måder.

Dagen efter skulle der være sognerådsmøde på fattiggården, formanden så familien og beordrede hele familien til Horsens for at få dem klædt på.

Nogle dage efter, at familien var kommet, blev pigen på 14 år syg. Magnus fandt ud af, at hun havde fået et brev fra en veninde i Kolding, som havde skrevet, at hun skulle putte grøn sæbe i en sveske og spise det for at fordrive barnet. Det var grunden til, at hun blev syg.

Pigen kom på Brædstrup Sygehus og blev opereret med det samme. Hun var en køn pige og blev senere gift med en slagtermester fra Kolding. Moderen kom også på sygehuset, men døde ret hurtigt. Resten af børnene voksede op, og blev nogle kønne og dejlige børn.

...

Der var megen elendighed og det hændte tit, at madam-merne røg i hovedet på hinanden, så måtte Magnus prøve at skille dem ad og de kunne finde på at smide noget i hovedet på ham.

Der kom også mange rejsende svende. Der var både sprittemere og tyveknægte. Af den slags kom der op til 150 om året.

De rejsende skulle skrive sig op i en ankomstprotokol og fik for det meste aftensmad og sov der om natten, fik morgenmad og drog så videre.

...

For husmoderen var der rigeligt at lave, foruden det daglige arbejde, var der også arbejdet med sognerådsmøderne. De blev altid holdt på fattiggården og til dem skulle der altid diskuteres ekstra op.

Magnus fortæller, at der til daglig var mange munde at mætte, der skulle nogle store gryder til hverdagsmaden til

de mange mennesker på gården. Bestyrerparret have mange gode timer og dage på fattiggården. Der var fri fortæring og en løn på 1400 kr. om året.

Fra Fattiggården i Honum. Til højre sider Peter Sørensen og Anette Sørensen. Den lille pige forrest er Hilda Sørensen. Derefter Evald Sørensen. Stående er det pigen Jørgine Andersen (gift Torbensen, Ul-dum). Spillende på harmonika Kristian Jensen.

Så kom den tid, hvor Th. Stauning kom til roret i regeringen. I løbet af et års tid begyndte folkene at forsvinde fra fattiggården.

Det blev bedre tider for de fattige, det kunne man mærke ganske tydeligt.

Da sagde Magnus til mig selv: "Jeg stemmer aldrig på Venstre, for det er den rene vej til fattig-gården!"

Tilbage på gården var der efterhånden kun 4 gamle damer, som også kunne være ret vanskelige, når der blev sået urtesager og blomster i haven, kunne de finde på at trampe det hele ned.

Efter 16 år stoppede Marie og Magnus Jensen som fattiggårdsbestyrere.

Den sidste tid

Johannes Jensen, skribent til Vejle Amts Folkeblad, har et stykke i avisen, den 8. marts 1966. Her fortæller Sven Aage Nørgaard, at han blev ansat af Hvirring-Hornborg Kommune den 1. april 1952.

Svend Aage fortæller, at daværende sognerådsmøder blev holdt på fattiggården. For at komme til møde, vandrede man ad lange trøstesløse gange, hvor der var rækker af utætte døre, og hvis man åbnede en dør, så man et nøgent rum med en rusten kakkellovn og en dyngede opslidte sivsko.

Sognerådsmedlemmerne kunne benytte sivskoene. Sivskoene blev stående, da fattiggården blev afhændet.

Da fattiggården bliver solgt ved udgangen af 1952, har kommunen købt gården Kildespring i Rask Mølle, hvor Sven Aage Nørgaard får bolig og kontor. Sognerådsmøderne bliver fremover holdt der.

Samtidig bliver det besluttet at bygge et alderdomshjem i

Flemming til de ældre i kommunen.

Asger Rasmussen fortæller, at han i 1959 var med til at nedbryde det store gule hus ved Fattiggården, hvor fattiglemmerne boede.

Huset var dårligt indrettet, men træværket var fint og huset blev genopført på Lindbækvej. Her står det den dag endnu.

Honum Fattiggård: Luftfoto 1989

Bag om Jens J. Andersen – og hans tegninger

Hør om hvordan Jørn D. Andreasen har fundet billeder til sin bog.

Til generalforsamlingen

Lørdag 24. februar kl. 14 i aulasalen på Rask Mølle Skole.

Jørn vil fortælle, synge og spille om sit arbejde med bogen, hvori der findes flere blyantstegninger her fra området.

Der vil være åbent i arkivet og i aulasalen fra kl. 12.30, hvor blyantstegninger fra arkivet vil være udstillet.

Byvandring i Kodallund

Torsdag 9. juni kl. 14 inviterer foreningen på byvandring i Kodallund.

Vi mødes ved Enggården, Enggårdsvej 25. Kaffe og kage medbringer vi selv.

Støt vores lokalhistoriske arbejde—bliv medlem

Familiemedlemsskab: 75 kr. /år—Personmedlemskab: 50 kr./år

Brug indbetalingskortet—korttype 73, kontonr: 84743038

Du kan også betale kontant ved generalforsamlingen eller til én fra bestyrelsen.

Hjælp os til at få flere medlemmer. Giv ideen videre!

- Vi bevarer lokale historiske arkivalier og er lokalt engagement i sognet -